

Drogredenen

Een filosofische recensie van *Fallacies*, van Charles Leonard Hamblin

Erasmus Universiteit Rotterdam
Faculteit der Wijsbegeerte
Theoretische Filosofie
Bachelor Wijsbegeerte

Naam:	F.J.A.M. van Roermund
Afstudeervariant en opleiding	Deeltijd
Aantal studiepunten	10
Datum voltooiing	14 mei 2012
Begeleider	Drs. F.H.H. Schaeffer
Adviseur	Dr. H.A. Krop
Aantal woorden (inclusief voetnoten)	10293

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Het voorwoord dat Hamblin niet schreef	4
Hamblin's eerste hoofdstuk ' <i>The Standard Treatment</i> '.	4
Hamblin's tweede Hoofdstuk: ' <i>Aristotle's List</i> '.	7
Hamblin's derde hoofdstuk: ' <i>The Aristotelian Tradition</i> '.	10
Hamblin's vierde hoofdstuk: ' <i>Arguments 'Ad''</i> '.	12
Hamblin's vijfde hoofdstuk: ' <i>The Indian Tradition</i> '.	15
Hamblin's zesde hoofdstuk: ' <i>Formal Fallacies</i> '.	15
Hamblin's zevende hoofdstuk: ' <i>The Concept of Argument</i> '.	16
Hamblin's achtste hoofdstuk: ' <i>Formal Dialectic</i> '.	18
Hamblin's negende hoofdstuk: ' <i>Equivocation</i> '.	19
Slot	21
Bibliografie	22

Inleiding

In deze scriptie is een kritische filosofische recensie van het boek 'Fallacies' van C. L. Hamblin (Hamblin, 1970) opgetekend. Hierbij is zijdelings gebruik gemaakt van een traktaat van Jeremy Bentham, 'The book of Fallacies' (Bentham, 1824) en het boek 'Dat heeft u mij niet horen zeggen' van Frans van Eemeren en Rob Grootendorst (Van Eemeren & Grootendorst, 2002). Daarnaast zijn diverse boeken, websites en artikelen ondersteunend geweest, waarbij onder andere de volgende zin werd aangetroffen: "Er zijn allerlei types drogredenen die niet waar zijn" (Stoop, onbekend).

Het meest eenvoudige synoniem voor een drogreden is 'schijnargument'. Vaak wordt de drogreden aangeduid als een reden of redenering die niet klopt, maar wel aannemelijk lijkt.

Het woord drogreden is een samenstelling van de woorden 'drog' en 'reden'. Het woord drog is afkomstig uit het Middelnederlands en werd ooit geschreven als 'droch', het is een ablatende vorm bij de wortel van bedriegen. Het is voor het eerst omstreeks 1450 in onze taal gebruikt. Retorici maken soms gebruik van drogredenen om medestanders aan zich te binden of om tegenstanders uit te schakelen.

Het boek van Hamblin is leidend voor mijn betoog. Het is overigens niet direct aan te geven wat de doelstelling van Hamblin is, aangezien inleiding en verantwoording in zijn boek ontbreken. Ik ga proberen alsnog een systematisch voorwoord voor zijn boek te maken, waarin ik zal aangeven wat Hamblin gaat doen en waarom.

Het traktaat van Jeremy Bentham is afkomstig uit de '*unfinished papers*' van deze Engelse filosoof. Bentham definieert een drogreden als volgt:

By the name of fallacy it is common to designate any argument employed, or topic suggested, for the purpose, or with a probability, of producing the effect of deception, - of causing some erroneous opinion to be entertained by any person to whose mind such argument may have been presented. (Bentham, 1824, p. 1)

Bentham constateert een gat tussen Aristoteles, die hij als eerste auteur ziet die drogredenen beschrijft, en het moment van schrijven van zijn traktaat (1824). "*To do something in the way of filling up this blank is the object of the present work*" (Bentham, 1824, p. 2).

Van Eemeren beperkt zich tot een opsomming van echte en vermeende drogredenen, die geïllustreerd worden aan de hand van voorbeelden. Dit boek heeft mij vooral geholpen het speelveld te overzien.

Voor de totstandkoming van deze scriptie ben ik dank verschuldigd aan mijn begeleider, de heer Frans Schaeffer, Trudi van der Wiel als meeleser en mijn vrouw Gonni voor haar geduld en meelesen.

Het voorwoord dat Hamblin niet schreef

Hamblin maakt in het eerste hoofdstuk duidelijk dat hij de traditionele opsommingen over drogredenen wil vervangen door een meer theoretische onderbouwing. Hij staat daarmee dichterbij de doelstelling van Bentham dan hij wellicht zelf doorhad. Daarnaast wil hij het blikveld en de beperkingen van de logica duidelijk maken en wil hij de discussie over onopgeloste kwesties aanslingeren.

Hamblin geeft in hoofdstuk 1 een schets van de standaardbehandeling van drogredenen in het gemiddelde moderne leerboek. In de hoofdstukken 2 tot en met 4 schetst hij de geschiedenis vanaf Aristoteles tot nu (1970). Hij concludeert dat het rommelig is en dat er behoefte is aan een systematisch onderzoek, waarin vooral een theorie over drogredenen wordt opgesteld. In hoofdstuk 5 maakt Hamblin een uitstapje naar de Indische traditie. Voor zijn doelstelling is die zijweg nauwelijks relevant. In de laatste vier hoofdstukken van het boek worstelt hij met pogingen systematiek in het geheel te ontdekken of aan te brengen, maar ook met zijn eigen drang het geheel in formele regels te vangen. Uit hoofdstuk 7 volgt dat drogredenen lange tijd als appendix aan de formele logica hebben gehangen maar volgens Hamblin eigenlijk bij de retorica horen. Het betreft geen logica maar een onderdeel van de dialectiek.

Hamblin's eerste hoofdstuk 'The Standard Treatment'.

Hamblin bestudeert de standaard behandeling in hedendaagse leerboeken.

Hamblin's boek verscheen in 1970. Als hij dus in dit hoofdstuk de "Standard Treatment" van drogredenen behandelt, krijgen we een schets van de situatie in de jaren '60. Hamblin heeft met name de logicaboeken van Cohen en Nagel, Black, Oesterle, Schipper en Schuh, Copi, en Salmon geconsulteerd voor zijn boek (Hamblin, 1970, p. 13 voetnoot 1). Maar hij toont ook een enorme eruditie met betrekking tot vele andere bronnen.

In de leerboeken uit die tijd is vaak een kort hoofdstuk of soms zelfs slechts een appendix aan de drogreden gewijd. Logica en historisch besef ontbreken meestal volledig in deze traditionele opsommingen (Hamblin, 1970, p. 12). Eric Krabbe vertaalde wat Hamblin hierover zegt, in zijn oratie bij het aanvaarden van zijn benoeming als bijzonder hoogleraar in de Wijsgerige Argumentatietheorie aan de faculteit der wijsbegeerte van de Rijksuniversiteit Groningen, op 1 oktober 1996, als volgt: *En wat we meestal aantreffen is, zo zal men denk ik moeten toegeven, een behandeling zo verworden, versleten en dogmatisch als maar voorstelbaar is – ongelooflijk aan traditie gebonden, nochtans gebrekkig, zowel in logisch opzicht als wat betreft historisch inzicht, en vrijwel geheel zonder verband met enig ander onderdeel van de moderne Logica* (Krabbe, 1996, p. 2).

Sinds Aristoteles zijn *sophistikoi elenchoi* schreef, is er weinig veranderd ten aanzien van drogredenen. Wijzigingen in de oorspronkelijke lijst of aanpassingen in het systeem kenden slechts een kort leven. Drogredenen waren bekend in de klassieke wereld van Athene, Rome en Alexandrië, maar waren uit de westerse wereld verdwenen tot omstreeks de twaalfde eeuw. Toen werd het een onderdeel van het logische curriculum in de opkomende universiteiten. Sindsdien bevat vrijwel ieder boek over logica wel een lijst waarin de Aristotelische drogredenen worden opgesomd. Slechts enkelen hebben zich aan een inhoudelijke behandeling van het onderwerp gewaagd. Hamblin noemt sommigen van hen, maar sabelt hun bijdrage ook direct neer: *"Schopenhauer's Art of Controversy is too short, and Bentham's Book of Fallacies too specialized, to qualify. A book entitled Fallacies: a view of logic from the practical side, by Alfred Sidgwick, belies its title and is in large part concerned with a particular theory of non-fallacious logical reasoning"* (p. 10).

Volgens Hamblin zijn er aardige bijdragen aan het onderwerp geweest, maar is er behoefte aan *'discussion of some unresolved theoretical questions'* (p. 11).

Vanuit de definitie van een drogreden –een argument dat geldig lijkt, maar het niet is – volgen onmiddellijk twee mogelijkheden om te classificeren. Wat maakt drogredenen ongeldig en wat maakt dat zij wel geldig lijken. De mogelijkheid drogredenen te classificeren wordt echter betwist. Hamblin citeert bijvoorbeeld een opmerking van De Morgan, uit 1847: *‘There is no such thing as a classification of the ways in which men may arrive at an error: it is much to be doubted whether there ever can be’* (p. 13).

De chaotische toestand van het veld, weerspiegelt zich volgens Hamblin ook in de terminologie van de indeling van drogredenen in soorten. Die is vaak onduidelijk of zelfs onlogisch. Ik heb ervoor gekozen om te proberen die terminologie in het Nederlands weer te geven.

Drogredenen die traditioneel als taalafhankelijk worden beschouwd worden dan, in Nederlandse termen, veroorzaakt door dubbelzinnigheden; ambigüiteiten; samenstellingen en verdelingen; verkeerde accenten of punctuatie; en wijzen van spreken.

In de Engelstalige literatuur die Hamblin bespreekt is een technische terminologie gegroeid. Voor de duidelijkheid geef ik hier de Engelse termen: ‘Equivocation’; ‘Amphiboly’; ‘Composition and Division’; ‘Accent’ & ‘Figure of Speech’. De Engelstalige – of anderszins ‘gebruikelijke’- termen zullen vanaf nu in voetnoten worden weergegeven.

Van argumenten op basis van dubbelzinnigheid wordt vaak gezegd dat ze opzettelijk bedoeld zijn om te misleiden, hoewel dat volgens Hamblin niet een zaak voor de logicus is (Hamblin, 1970, p. 14). Naast de directe dubbelzinnigheid, in de zin van termen met meerdere betekenissen, bestaan er ook ambigue zinnen. Bij samenstelling worden eigenschappen van een deel of delen aan het geheel toegeschreven. Bij verdeling is het omgekeerde het geval. In de meeste gevallen ligt een zogenaamd ‘relatief’ woord aan een samenstel of verdeling ten grondslag. Het relatieve woord betekent bij een samenstel niet hetzelfde als bij een deel of andersom. Kwesties over accenten en punctuatie komen eerder in geschreven taal dan in gesproken taal voor. Hamblin (p. 25) stelt voor ze niet meer te noemen, omdat ze minder belangrijk zijn. Het bedrog bij een wijze van spreken, is gelegen in de structuur of etymologie van het woord of de woorden. Het is lastig er goede voorbeelden van te geven en logici laten het beschrijven van metaforen graag aan grammatici en gewone taalgebruikers over (Hamblin, 1970, p. 26).

De lijst niet taalafhankelijke drogredenen start met die der toevalligheid¹. Een toevallige eigenschap van iets wordt verward met een essentiële eigenschap. Het is echter niet eenvoudig te bepalen of een eigenschap toevallig of essentieel is en discussies over deze drogreden verworden dan ook meestal tot discussies over de aard van de eigenschap.

Bij overhaaste generalisatie² wordt een algemene regel afgeleid uit slechts enkele gevallen. Daar waar de ‘toevalligheid’ een gevolgtrekking kende van het algemene naar het verkeerde bijzondere, wordt hier van bijzonder naar algemeen geredeneerd. Volgens Hume was iedere redenering van speciale gevallen naar algemene regels, vals. De overhaaste generalisatie wordt tegenwoordig door sommigen ook wel de statistische drogreden genoemd (Van Eemeren & Grootendorst, 2002, p. 78). De lijst vervolgt met de ‘*ignoratio elenchi*’. De onbekendheid met de weerlegging.³ Dit wordt ook wel ‘irrelevantie’ genoemd, een lastig te definiëren categorie. Want over alle redeneringen die niet aantonen wat aangetoond moest worden kan je zeggen dat ze irrelevant zijn (Hamblin, 1970, p. 31 e.v.).

---

¹ ‘Accident’.

² ‘Secundum Quid’. Van Eemeren en Grootendorst noemen dit “een veel oudere naam voor deze drogreden” (van Eemeren en Grootendorst, 1992, p.78) Maar, dat is natuurlijk een anachronisme.

³ ‘Misconception of refutation’.

Τό ἐν ἀρχῇ αἰτεῖσθαι of *begging the question* lijkt een fraaiere benaming dan het Latijnse *petitio principii*, vooral omdat bij een juiste interpretatie van het woord 'question', net als in het origineel, verzocht wordt om datgene wat in de vraag op het spel stond (Hamblin, 1970, p. 32). Oorspronkelijk vroeg iemand, die ging argumenteren, hem toe te staan bepaalde zaken voor waar aan te mogen nemen. De drogreden bestaat er uit te vragen om de onderhavige kwestie als premisse te stellen. Als datgene wat bewezen moet worden, gesteld mag worden, kan een kind de was doen. In de geschiedenis bestaan echter vele voorbeelden, waarbij niet naar deze oorsprong is teruggegaan, waardoor de was een stuk gecompliceerder werd.

Bevestiging van het gevolg⁴ ontstaat als mensen denken dat een *als-dan* relatie omkeerbaar is. Er wordt omgekeerd geredeneerd ten opzichte van het gangbare *modus ponens*. Hamblin is verbaasd over het feit dat deze drogreden apart genoemd is (p. 37). Het is immers een voor de hand liggende fout tegen de logica. Waarom dan ook niet andere fouten tegen de logica als drogreden benoemen? *Post hoc, ergo propter hoc*⁵ is een bijzondere variant⁶, omdat de meeste voorbeelden in de literatuur, gevallen van overhaaste generalisatie zijn. Bij deze drogreden wordt een oorzakelijk verband aangenomen dat er feitelijk niet is. Aristoteles had echter iets anders op het oog met deze drogreden, maar dat volgt.

De meervoudige vraag⁷ of de complexe vraag bevat vaak een aanname die (ook) nog niet bewezen of erkend is. Om de vraag te kunnen beantwoorden dient dan eerst de aanname te worden bevestigd of verworpen. Hamblin vindt dit geen drogreden, omdat er geen ongeldig argument is aangevoerd (p. 39).

Dit was de laatste uit de lijst van Aristoteles bestaande uit dertien soorten, zoals die volgens Hamblin in de door hem onderzochte boeken is neergeslagen. Een nadere analyse volgt in hoofdstuk 2 en 3.

Na Aristoteles is in de loop der tijden een ware lijst met drogredenen toegevoegd en in de leerboeken terecht gekomen, zij staan bekend als 'argumentum ad .....', waarbij de puntjes vervangen worden door het soort argument. Deze lijst is schier eindeloos in de diverse opsommingen, slechts de meest voorkomende worden door Hamblin (pp. 41 - 44) kort genoemd, een nadere analyse volgt in hoofdstuk 4. Het genre is 'uitgevonden' door Locke en de meeste namen stammen uit de negentiende of zelfs de twintigste eeuw.

Argumentum ad hominem wordt begaan als niet de inhoud van de kwestie leidend is, maar de motieven of de achtergrond van de voor- of tegenstanders. Deze drogreden wordt ook wel als Ignoratio Elenchi gezien. Diverse schrijvers betwijfelen of dit wel een echte drogreden is. In de juristerij wordt het argument gebruikt om een karakterschets te geven of iemands imago of betrouwbaarheid te ondermijnen. Overigens bevat het vaak geen argumenten en kan dan ook geen drogreden zijn.

Argumentum ad Verecundiam, een autoriteit wordt aangehaald om een opinie te ondersteunen. Bentham noemt dit de wijsheid van onze ouders. Je kunt de autoriteit respecteren zonder je te hoeven schamen. De drogreden is gelegen in het feit dat een argument niet beter wordt, doordat een autoriteit het poneert of steunt.

Bij het Argumentum ad Misericordiam wordt een beroep op medelijden gedaan. Het bedrieglijke, voor zover aanwezig, is gelegen in het feit dat het medelijden de aandacht wegleidt van de echte argumenten.

Argumentum ad Ignorantiam of het argument van de onwetendheid wordt gebruikt om iets te bewijzen door te stellen dat het tegendeel niet bewezen kan worden.

Bij het argumentum ad populum wordt de mening van het volk of een deel daarvan als ondersteuning van het argument gebruikt.

Bij het argumentum ad baculum is dreiging (met fysiek geweld) het voornaamste argument.

---

⁴ 'Affirming the Consequent'.

⁵ 'False Cause'.

⁶ De Nederlandse variant 'na dit, dus door dit', bekt onvoldoende om hier opgenomen te worden.

⁷ 'Many Questions'.

Hiermee zijn de voornaamste drogredenen benoemd. Fouten die gemaakt worden in het kader van de traditionele syllogistiek worden soms ook gerangschikt onder de drogredenen. Hamblin stelt een bespreking hiervan uit tot Hoofdstuk 6.

Hamblin verwijt veel van de door hem bestudeerde schrijvers over het onderwerp en met name het Aristotelische deel van de traditie, een gebrek aan inspanning en een kennelijke berusting. Hij zegt: *“For the last word on this subject I can do no better than quote from the influential seventeenth-century Compendium of Aldrich.”* Dat citaat, door Hamblin vertaalt, kan als volgt worden samengevat: *“These, then, are the [13] kinds of fallacy familiar to the ancients and normally presented to Logic students as examples. The number could be cut down [...]. The number could also be increased; but since it satisfied Aristotle it has satisfied all later Logicians”* (pp. 49 , weglatingen door FvR, aangegeven met [...]).

Hamblin's tweede Hoofdstuk: ‘Aristotle’s List’.

Hamblin geeft het historisch perspectief van de lijst van Aristoteles weer.

De lijst uit het vorige hoofdstuk acht Hamblin zo incoherent dat er behoefte is aan enige verlichting vanuit het historisch perspectief. Dat gaat hij in dit hoofdstuk doen (p. 50).

De basis voor Hamblin is Aristoteles, die vooral bezig was met ‘*sofistische weerleggingen*’ en nog specifiek de weerlegging van opzettelijke sofismen.

Dit hoofdstuk bestaat uit twee delen. Deel I is een algemeen overzicht en deel II is de bespreking van enkele specifieke drogredenen.

Aristoteles schreef drie werken waarin drogredenen ter sprake komen. In *Sophisticis Elenchis (The Sophistical Refutations)*⁸ was de invloed van Plato nog merkbaar. De anderen zijn de *Analytica priora* en de *Retorica*. In mijn weergave van Hamblin moet ik mij beperken tot wat hij over dat eerste boek zegt.

Twee dingen vallen meteen op, zodra we het boek openen, zegt Hamblin (p. 50).

Aristoteles schreef zijn boek niet alleen om de sofismen te weerleggen, maar erkent ook dat de sofisten er iets van zouden kunnen leren. In de woorden van Hamblin: *Among the book’s aim, then, is even the training of would-be ‘sophists’ in the use of fallacious arguments, so that they may deceive others and make money in so doing!”* (p. 51).

Het tweede opvallende punt is dat steeds termen vallen als “vraag” en “antwoord”. We zullen zien dat de hele beschouwing is geschreven als analyse van debatregels of –truckjes. Hierbij dient de lezer zich bewust te zijn van het feit dat argumenteren in de tijd van Plato en Aristoteles een soort wedstrijd was, een publiek schouwspel.

Hamblin heeft geprobeerd om een algemeen beeld te schetsen van de regels die in zulke debatten zouden moeten gelden. Er ontstond een spel van vraag en antwoord met steeds gelijke regels. De antwoorder verbond zich aan de verdediging van een onderwerp en onderging de bevraging. De vragen moesten helder en direct zijn. Als dat niet het geval was, kon de antwoorder om verheldering vragen of de vraag verwerpen. De antwoorder gaf zijn eigen mening weer. Er mocht niet overeengekomen worden dat men het oneens was. Het spel eindigde als de vrager de stelling had weerlegd of als duidelijk werd dat hij dat niet kon (Hamblin, 1970, p. 61 e.v.).

Aristoteles onderscheidt drie soorten argumenten-in-dialogoog-vorm: didactische zoals in de dialogen van Plato, dialectische of onderzoekende waarbij het onderwerp van alle kanten wordt bekeken, en twistgesprekken (Hamblin, 1970, p. 55). In De Sophisticis Elenchis gaat het expliciet over de twistgesprekken (Hamblin, 1970, p. 62).

De vijf mogelijke doelstellingen van de vrager, of uitdager in een twistgesprek zijn:

1. het weerleggen van de thesis van de tegenstander, dat wil zeggen het tegendeel te bewijzen;

---

⁸ *sophistikoi elenchoi*

2. laten zien dat de tegenstander een drogreden heeft gebruikt;
3. de tegenstander tot een paradox verleiden;
4. de tegenstander een ongrammaticale uitdrukking laten gebruiken;
5. de tegenstander verleiden tot loos geklets (*babbling*), ofwel zich laten herhalen. (Hamblin, 1970, p. 63).

We zien in deze opsomming dat alleen punt 2 [Hamblin zegt abusievelijk 1] echt over drogredenen gaat. En dat is dan ook de plek waarop de beroemde en beruchte lijst van Sofistische Weerleggingen echt op zijn plaats valt. Ik geef die oorspronkelijke lijst hieronder in zijn geheel weer, nu in het Engels van Hamblin (p. 62 e.v.).

[a] Sophistical refutations dependent on language.

- 1) Ambiguity.
- 2) Amphiboly.
- 3) Combination of words.
- 4) Division of words.
- 5) Wrong accent.
- 6) The form of expression used.

[b] Sophistical refutations not dependent on language.

- 1) Accident.
- 2) The use of words absolutely or in a certain respect.
- 3) Misconception of refutation.
- 4) Assumption of the original point.
- 5) Consequent.
- 6) Non-cause as cause.
- 7) Making of two questions into one.

De oplettende lezer herkent de dertien door Aldrych genoemde drogredenen.

Aristoteles minachtte het sofistieke redeneren, maar was er tegelijkertijd door gefascineerd.

Dialectiek staat in de weg van een logische benadering van drogredenen (Hamblin, 1970, p. 65).

Hiermee is het algemene beeld dat Hamblin schetst van wat Aristoteles in *De Sophisticis Elenchis* over drogredenen heeft geschreven voldoende belicht. Ik ga verder met een korte samenvatting van wat Hamblin in dit hoofdstuk nog vertelt over Aristoteles' behandeling van enkele specifieke drogredenen.

Begging the question en de meervoudige vraag zijn meer dan de andere soorten drogredenen, verbonden met het idee van een twistgesprek.

Uiteindelijk is het standpunt dat premissen en conclusie in een door *begging the question* gecorrumpeerd syllogisme even slecht (of goed) zijn. Bij een goed syllogisme impliceren beide premissen de conclusie, terwijl dit bij *begging the question* slechts door één gebeurt. Aristoteles stelt dat als een man probeert iets te bewijzen wat niet uit zichzelf overtuigend is, hij de oorspronkelijke vraag 'smeekt' ofwel opnieuw stelt. Sommige zaken weten wij direct, andere pas na gevolgtrekkingen. *Begging the question* is meer een epistemische kwestie dan een dialectische, zij vraagt iets wat niet vanzelfsprekend is, zonder argument te dulden (Hamblin, 1970, p. 76). Een hedendaags voorbeeld is: *'Ik heb dat niet gestolen, want ik ben geen dief.'*

De meervoudige vraag kan slechts plaatsvinden, als een vrager meerdere vragen 'vermomd' als één vraag stelt. Het bekendste hedendaagse voorbeeld is: *'Sla jij je vrouw nog steeds?'* Als de ondervraagde 'ja' zegt erkent hij dat hij zijn vrouw slaat en als hij 'nee' zegt, erkent hij dat hij vroeger zijn vrouw heeft geslagen.

Non-cause as cause, eerder weergegeven als *Post hoc, ergo propter hoc*, hoewel sommigen de laatste als een onderdeel van de eerste zien, is een kwestie van de verkeerde oorzaak aanwijzen voor het gevolg. Oorzaak is hier in een puur logische zin bedoeld. Soms wordt deze vorm ook *reductio ad impossibile* genoemd, hoewel *reductio ad falsum* beter zou zijn, de conclusie is immers vals, niet onmogelijk. Een modern voorbeeld is: 'De zon komt altijd op, nadat de haan gekraaid heeft, dus de zon komt op *dóórdat* de haan kraait'. Aristoteles noemt het later een irrelevante aangelegenheid. Irrelevante zaken kunnen aan een gewoon argument worden toegevoegd, maar het is methodisch gevaarlijk deze zaken toe te voegen bij een *reductio* of herleiding. Later zagen velen de invoering van irrelevanties als bezwaarlijk. Aristoteles weet kennelijk zelf ook niet zo goed raad met deze drogredenen. Hij is uiterst voorzichtig met het woord 'oorzaak' (*cause*) in verband met premissen en conclusie, omdat hij onderscheid wil maken tussen inferentie, waarbij hij denkt dat een causale relatie bestaat en dialectische of omstreden argumentatie, waarvan hij vermoedt dat deze relatie niet bestaat.

De dichotomie, tussen van de taal afhankelijke drogredenen en niet van de taalafhankelijke, wordt zowel in de *Analytica Priora* als in *Rhetorica* volledig losgelaten, zonder enige vervanging. Zij komt slechts voor in de *Sophistical Refutations*. De taalafhankelijke weerleggingen komen allen voort uit de taal, een instrument dat onvolmaakt is om onze gedachten weer te geven. De andere weerleggingen zouden zelfs, in theorie in een perfecte taal kunnen voorkomen (Hamblin, 1970, p. 81).

De drogredenen van Accenten en punctuatie krijgen verder geen aandacht, vermoedelijk omdat zij slechts spelen in de geschreven taal en dat was nog geen gemeengoed. De wijzen van spreken worden vooral veroorzaakt door geslachtsverwarringen van woorden en door woorden, die zowel passief als actief kunnen zijn, daarmee zijn zij feitelijk op een bepaalde manier ambigue. Aristoteles vindt het redelijk dat in een perfecte taal dergelijke verwarringen en ambiguïteiten uitgesloten zijn. Hij lijkt onderscheid te maken tussen samenstellingen en verdelingen, terwijl deze twee meestal als twee zijden van dezelfde medaille gezien worden. In de uitleg lijkt het probleem opgelost te worden door in de gesproken taal pauzes in te laten, daarmee lijkt het probleem dicht tegen dat van de accenten en punctuatie aan te liggen.

Aristoteles is uitermate onduidelijk over de drogredenen van toevalligheid⁹ en bevestiging van het gevolg¹⁰. De gegeven voorbeelden blinken uit in onduidelijkheid over de aard van eigenschappen, zijn zij toevallig of essentieel? Aristoteles lijkt te denken dat het predikaat van een omkeerbare propositie noodzakelijkerwijs de essentie van het onderwerp weergeeft en dat het predikaat van een niet herleidbare propositie alleen een toevallige eigenschap kan weergeven.

Onbekendheid met de weerlegging¹¹ wordt deels veroorzaakt door het ontbreken van een definitie van 'bewijs' en van 'weerlegging'. Aristoteles geeft een definitie, maar deze is verre van compleet of helder. Duidelijk is dat mensen vaak niet begrijpen waar een weerlegging uit bestaat.

Aristoteles ziet de laatste uit de rij, loos geklets, als erger dan blunders. Hier verstaat hij onder, een debater die zichzelf eindeloos herhaalt. Definiens en definiendum mogen elkaar niet overlappen. Aristoteles lijkt hier verstrikt te raken in zijn betoog. Hij betast het begrip 'babbling', maar verzuimt aan te geven dat de vrager de antwoorder hiervan slechts kan betichten, nadat hij hem het definitiemoeras van definiens en definiendum in heeft gelokt.

---

⁹ Zie noot 1 pagina 5

¹⁰ Zie noot 4 pagina 6

¹¹ 'Misconception of refutation'.

Hamblin's derde hoofdstuk: 'The Aristotelian Tradition'.

De Aristotelische traditie wordt weergegeven.

In dit lange en zeer gedetailleerde hoofdstuk heb ik opnieuw streng moeten selecteren wat ik wel en niet zou opnemen, met het oog op het verduidelijken van de grote lijn van het hele boek.

Het werk van Aristoteles met betrekking tot drogredenen werd niet onmiddellijk breed verspreid.

Het werk was echter later voor de ontwikkelde Griek, Romein of Byzantijn goed verkrijgbaar in diverse bibliotheken. Vrijwel alles wat na Aristoteles tot aan de elfde eeuw over het onderwerp is geschreven, zou in een schriftje kunnen (Hamblin, 1970, p. 89). Veel ging verloren, maar het was vooral geen academisch onderwerp. Naast Aristoteles hielden ook de Stoïcijnen en de Megarianen zich met het onderwerp bezig. Vooral de Megariaan Ebulides zou een inspiratiebron voor veel van de voorbeelden van Aristoteles kunnen zijn geweest.

Volgens Sextus Empiricus was er bij Stoïcijnen en Megarianen een gerangschikte lijst van drogredenen. De meeste voorbeelden uit die tijd zijn voor ons vooral kinderlijk en waren vermoedelijk toen ook slechts bedoeld om de gedachtegang duidelijk te maken. Daarnaast kunnen zij verminkt zijn overgebracht door de weinig liefdevolle houding van Sextus ten opzichte van de Stoïcijnen. Er is eerder sprake van een opsomming dan van een doctrine.

Sextus vond dat ieder geldig bewijs uiteindelijk een vorm van *Begging the question* moest zijn. Hij zocht het werk van anderen af naar drogredenen, maar verwierp iedere vorm van doctrines en dus ook ten aanzien van drogredenen.

As regards all the sophisms which dialectic seems peculiarly able to expose, their exposure is useless; whereas in all cases where the exposure is useful, it is not the dialectician who will expose them but the experts in each particular art who grasp the connexion of the facts (Hamblin, 1970, p. 95).

Een voorbeeld van een nutteloze constatering van een drogreden, volgens Sextus, is Ambigüiteit. Ambigüiteit kan slechts achteraf geconstateerd worden, door te zien dat er argumenten met een valide vorm zijn, waarvan de premissen waar zijn en de conclusie vals is. Indien ambigue situaties vooraf worden gezien, worden deze vermeden door vragen te stellen. Zolang niet één term van ambigüiteit kan worden uitgesloten, kan niet worden toegestaan dat een argument ons beïnvloedt, tenzij we al op onafhankelijke gronden de conclusie hadden geaccepteerd.

Sextus is vergaand kritisch ten aanzien van het concept drogredenen.

Alexander van Aphrodisias heeft een commentaar op de Sophisticis Elenchis geschreven, waarvan nog slechts flarden bewaard zijn gebleven. Het zou het enige commentaar op de weerleggingen zijn van voor de elfde eeuw. Alexander lijkt zich vooral bezig te hebben gehouden met de taalafhankelijke drogredenen en meer specifiek de dubbelzinnigheid. Hij heeft zelfs een drogredenboom gemaakt betreffende taalafhankelijke 'doublures' (Hamblin, 1970, p. 99).

Hij onderscheidde drie soorten doublures, daadwerkelijke, potentiële en denkbeeldige.

De eerste betreft dubbelzinnigheid en ambigüiteit. De tweede handelt over samenstelling, verdeling en accentkwesities. De laatste is vooral aan de orde bij werkwoorden, die een actieve betekenis hebben met passieve vervoegingen en bij geslachtskwesities.

Alexander heeft Aristoteles duidelijk heel goed gelezen en was kennelijk op zoek naar het systeem achter de meeste duistere passages van Aristoteles.

Veel van het werk van Aristoteles en zijn tijdgenoten ging voor de westerse wereld verloren (zelfs nu nog gaan er manuscripten verloren, door oorlogen, overstromingen, verwaarlozing en desinteresse), maar er bleven Arabische vertalingen bestaan.

Voordat deze vertalingen van Aristoteles werden 'herontdekt', werd er voortgeborduurd op flarden van zijn doctrine, aangevuld met het werk van Boethius. Het heeft er alle schijn van dat Boethius de

beschikking had over het werk van Aristoteles. Na de herontdekking en vertaling¹² leefde vrijwel iedereen met deze teksten.

De overgangsfiguur tussen de donkere tijden en de nieuwe tijden is Pierre Abelard (Hamblin, 1970, p. 107). Hij heeft in zijn werk Boethius toegelicht en daarmee indirect Aristoteles. Maar hij stelde ook analytische vragen ten aanzien van Boethius' interpretatie van Aristoteles en wees op mogelijke vertaalfouten. Zijn studie van de grammatica droeg bij aan het denken over drogredenen. Een van de verloren werken van Abelard heette: '*Liber Fantasiarum*', het woord 'fantasia' werd soms gebruikt als synoniem voor drogreden. De Rijk onderstreept de connectie van Abelard met het onderwerp: in '*Sic et Non*' noemt Abelard (De Rijk, 1981, p. 125) reeds een aantal discussie- of concordantieregels. Deze luiden:

- A *Kijk of men te doen heeft met een valse titel, waarin ten onrechte een beroemd man als auteur wordt genoemd, dan wel of de tekst korrump is;*
- B *Kijk of de controversiële uitspraak later door de auteur is herroepen;*
- C *kijk of de betreffende uitspraak gerelativeerd dient te worden naar omstandigheden van tijd en plaats;*
- D *Let op de verschillende betekenissen van de termen in de diverse uitspraken;*
- E *Laat de hoogste autoriteit prevaleren.*

Adam van Balsham schreef in 1132 '*Ars Disserendi*', een poging met de traditie te breken en de blik voorwaarts te richten. Het gaat niet meer over logica, maar over het discours, de praktische toepassing van logica. Hoewel het boek nog de geest van Aristoteles ademt, wordt hij nergens meer in verband met Logica genoemd.

Zijn werk verdiende beter, maar raakte in de vergetelheid. Men was veelal te druk met de veelheid aan vertalingen vanuit het Grieks, Arabisch en Latijn om zich met andere zaken dan Aristoteles of Boethius bezig te houden (Hamblin, 1970, p. 113).

Willem van Sherwood en enkele kompanen (waaronder Peter van Spanje) starten omstreeks 1240 de gouden eeuw van de logica van de universiteit van Parijs. In zijn '*Introductiones in Logicam*' volgt hij de opbouw van Aristoteles (Hamblin, 1970, p. 116 e.v.).

Zij voegden twee belangrijke zaken toe aan de studie van drogredenen, ofschoon dat verband niet expliciet werd gelegd. De eerste is de suppositietheorie, de andere is terug te vinden in de regels van het scholastieke spel van de '*Obligationes*'. De eerste is in onbruik geraakt, volgens Hamblin (p. 124), omdat zij uitgaat van de aanname dat de betekenis van een term uitsluitend bestaat in haar verwijzing naar echt bestaande zaken, waar tegenwoordig wordt aangenomen dat betekenis wordt onderscheiden van verwijzing. Connotatie wordt nu ook van denotatie onderscheiden.

Het spel van Obligationes vindt haar wortels in de klassieke debatten. De leraar was de 'tegenstander' en de leerling de antwoorder. De antwoorder hoeft niet achter het postulaat te staan. Hij kan dus iets moeten verdedigen waar hij totaal geen gevoel bij heeft. Meestal ging het om een foutieve stelling. Als de antwoorder op een contradictie was betrapt, volgde het '*cedat tempus*' en eindigde het spel.

Volgens Hamblin is het, in tegenstelling tot het lot van de suppositietheorie, jammer dat het Obligationes spel vergeten werd: "*although it was never developed at a very high level, there is every reason to take it seriously and to try to learn from it something relevant to modern times*" (p. 125).

---

¹² Let wel het oorspronkelijke werk is vertaald uit het Grieks naar het Arabisch om vervolgens omgezet te worden naar het Latijn, het verlies aan betekenissen of het grote aantal misinterpretaties lijkt met die dubbelslag evident. (FvR)

Hij meent dat hier een begin kan worden gevonden voor een antwoord op “[t]he complaint that we have made against modern treatments of fallacy, to the effect that, by treating all reasoning as non-dialectical and context-free, they make nonsense of much of the traditional account [...]” (ibid.)

Hamblin’s vierde hoofdstuk: ‘Arguments ‘Ad’’.

In dit hoofdstuk beschrijft Hamblin de periode van ongeveer 1500 tot aan het einde van de negentiende eeuw.

Hamblin zegt dat we vergeven konden worden als we dachten dat alle logici ergens rond 1350 door de pest getroffen werden, waardoor er tot ongeveer 1500 niets noemenswaardigs gebeurde. Middeleeuwen en renaissance zijn op dit gebied niet vloeiend in elkaar overgegaan. Wellicht hielpen de verboden van het Aristotelisme aan de universiteit van Parijs (het centrum van kennis in Europa in die tijd) tussen 1210 en 1240 en het rond 1255 juist verplicht opnemen in het curriculum van het werk van Aristoteles, mee aan de latere desinteresse. Als het niet mag, wil iedereen het, maar als het moet, verliest men de aandacht.

The subsequent history of the study of Fallacies – from the Renaissance to the present – is a series of waves of anti-Aristotelian attempts to get rid of the subject altogether, followed at regular intervals by the reinstatement of the old doctrine in ever new revised forms (Hamblin, 1970, p. 136).

In algemene zin werd de scholastiek vervangen door belangstelling voor literatuur. Pas tegen het einde van de vijftiende eeuw ontstond er hernieuwde aandacht voor de retoriek.

Rodolpus Agricola probeerde retoriek en dialectiek te verenigen door de nadruk te verleggen van deductie naar de *Topica*. Deze terugkeer naar de vroege Aristoteles ging niet gepaard met een opleving van de belangstelling voor drogredenen. Enkele van de volgelingen van Rodolphus pakten die belangstelling wel op, met name Philipp Melanchton pakte in zijn *Erotemata dialectices* terug op de traditionele benadering van drogredenen. Maar dit boek is vergeten.

De eerste echte omslag kwam met de dissertatie van Petrus Ramus in 1536 (Hamblin schrijft kennelijk abusievelijk 1537), genaamd ‘*Quaecumque ab Aristotele dicta essent, commentitia esse*’, door Hamblin vertaald met: ‘*Everything Aristotle said was false*’ (p. 138). De studie van de drogredenen werd overbodig verklaard. Ramus noemt Aristoteles de auteur van de duisternis. Hij vindt dat een groot deel van de onderverdeling van Aristoteles is terug te brengen tot ambiguïteiten en vindt (en maakt) de rest vooral belachelijk. De volgelingen van Ramus wagen zich ook niet aan drogredenen. Abraham Fraunce verontschuldigt zich zelfs dat hij notities over drogredenen heeft opgenomen in zijn ‘*Lawiers Logike*’.

De omwenteling, die Ramus veroorzaakte, slaagde maar gedeeltelijk, logica nam een nieuwe vorm aan, maar de inhoud bleef goeddeels gelijk. Fraunce introduceert een aantal ‘nieuwe’ drogredenen: valse definities, valse etymologieën, valse getuigenissen en valse analogieën.

De ultieme ironie van die tijd was de publicatie van een boek, gewijd aan de Ramus’ theorie van drogredenen.

Francis Bacon is misschien wel de bekendste ‘ramist’. In *The Proficiency and the Advancement of Learning* onderscheidt Bacon drie gangbare fouten van het denken en van het ‘ouderwetse’ leren. Hier is vooral de tweede relevant: de fout van het *haarkloven*, het debatteren om het debat in plaats van het verkrijgen van nieuwe kennis (Nabuurs, z.j.).

Naast de drie fouten van het leren, staat Bacon vooral bekend vanwege de opsomming van vier *Idols* in zijn *Novum Organum*, (1620). *Idols* zijn dwalingen, vooroordelen en drogredeningen. Op de website http://www.humanistischecanon.nl/wetenschappelijke_revolutie/francis_bacon worden ze beschreven. Hij onderscheidt:

1. *Idols of the Tribe, drogbeelden van de stam, zijn de natuurlijke drogbeelden die eigen zijn aan de mens. Zo hebben we de neiging om te generaliseren en nemen we veel dingen voor lief zonder ze te onderzoeken. Ook doen we voortdurend aan wishful thinking, de neiging om datgene wat we graag*

zouden willen, overal waar te nemen en er in te geloven. We kunnen deze drogredenen niet helemaal uit de weg gaan. Ze zijn immers natuurlijk voor de mens, maar we moeten er wel rekening mee houden.

2. *Idols of the Cave, drogbeelden van de grot, komen voort uit aanleg, opvoeding en persoonlijke overtuigingen. Terwijl de Idols of the Tribe bij de stam van de mens horen en dus bij iedereen voorkomen, zijn de Idols of the Cave door de cultuur en persoonlijke achtergrond bepaald. Het gaat hier om de vergissing je eigen werkelijkheid te veralgemeniseren en op iedereen en alles van toepassing te verklaren.*

3. *Idols of the Market-Place, drogbeelden van de markt, komen voort uit het intermenselijk verkeer. Hierbij speelt de taal een belangrijke rol; het gaat om communicatiefouten. Bacon maakt onderscheid tussen het gebruik van verkeerde woorden voor dingen die wél bestaan, en het verzinnen van woorden voor dingen die niet bestaan, zoals sferen. Het is af te keuren als mensen woorden gebruiken die zo algemeen zijn dat niemand meer weet wat er precies bedoeld wordt. Ook onhandig is het gebruik van jargon of woorden met een dubbele betekenis als je iets precies wilt zeggen.*

4. *Idols of the Theater, drogbeelden van het theater, komen voort uit de overgeleverde en ingebakken leerstellingen van filosofen, wetenschappers en theologen, vooral die uit de Oudheid. Wat Bacon met name dwars zat, waren grootse schema's en ideeën, die zonder empirisch onderzoek ons beeld van de werkelijkheid kleuren. Daarbij dacht hij aan speculatieve filosofische systemen bestaande uit argumenten in plaats van waarnemingen. Ook bekritiseerde hij wetenschappers en filosofen die uit één correct idee de hele werkelijkheid wilden verklaren. Daarbij meende hij dat filosofische en theologische theorieën uit elkaar gehaald moesten worden (Nabuurs, z.j.)¹³*

Vanaf Bacon worden de strategieën van de sofisten steeds meer beschouwd als sinistere en verdorven wijsheden (Hamblin, 1970, p. 147).

In 1638 schreef Joachim Junge 'Logica Hamburgensis'. Hij was de eerste sinds 2000 jaar die de drogredenen welke niet van de taal afhingen, op een nieuwe manier rangschikte. Junge benadert het onderwerp tamelijk scholastisch.

'La logique, ou l'art de penser', van Antoine Arnauld en, wellicht, Pierre Nicole, zag in 1662 het licht. Hamblin oordeelt: "This is a very fine Logic book by any standards and is remarkably modern for its three centuries: it has influenced modern philosophy as much as any other book" (p. 148). Het boek blijft dicht bij filosofische argumentatie buiten de logica, vooral op het gebied van epistemologie. Maar in de bespreking van de verschillende drogredenen vindt Hamblin de oorsprong van de moderne verkeerde interpretaties en inconsistenties die hij heeft gekritiseerd.

Vrijwel geheel afgeleid van Aristoteles, komt Arnauld met een eigen opsomming, maar hij gaat ook het debat met Aristoteles aan onder andere door Aristoteles te beschuldigen van 'begging the question' in het neerzetten van zijn kosmologie (Hamblin, 1970, p. 151).

Arnauld geeft slechts aan hoe er niet geargumenteed moet worden, maar noemt nergens hoe het wel moet. Hamblin bewondert Arnauld en vindt Bacon beperkt. Na hen is er een periode van *logisch* verval. Anti-Aristotelianisme waarin de natuurlijke dialectiek, de boventoon voert (Hamblin, 1970, p. 158).

In *Book IV* van 'An Essay Concerning Human Understanding', noemt Locke enkele drogredenen en geeft daar zijn mening over. Het zijn: argumentum ad Verecundiam; argumentum ad ignoratiam; argumentum ad hominem en argumentum ad iudicium. Locke is de uitvinder van de lijst van "Argumenten ad...", die nooit meer wegging en later werd uitgebreid. Locke stelt duidelijk dat hij drie van de namen zelf heeft bedacht, maar dat *argumentum ad hominem* al onder die naam bekend is.

---

¹³ De *Idols* zijn hier dusdanig krachtig omschreven, dat ik er voor gekozen heb deze omschrijvingen letterlijk over te nemen.

Hamblin heeft deze term gevonden in de standaard Latijnse vertaling van een passage uit de *Sophisticis Elenchis*. (p. 161).

De achttiende eeuw was weer een donkere eeuw voor de logica, ondanks groten als Kant en Hume.

Hamblin stelt dat het *'Book of Fallacies'* (1824) van Jeremy Bentham feitelijk geschreven is door Peregrine Bingham. Deze uitgever zou vooral gewerkt hebben met een op verzoek van Bentham door Etienne-Louis Dumont geschreven, maar door Bentham afgekeurd, exemplaar. Aangezien het manuscript postuum is uitgegeven, zal nooit duidelijk worden wat Bentham van het resultaat vond. Bentham schreef: *'Fallacy is fraud, and fraud is useless when everything may be done by force'* (Hamblin, 1970, p. 167). Bentham onderwees om zaken af te leren! Bentham bracht de drogredenen weer terug in de praktijk van het debatteren. Hamblin erkent dit pas aan het einde van zijn boek.

Richard Whately vond het traktaat van Bentham een verspilling van diens capaciteiten en voor partijdooelinden geschreven.

Whately heeft een nieuwe classificatieboom gemaakt. Hij onderscheidt logische en niet-logische drogredenen en, zegt Hamblin, *"Aristotle's 2.000-year-old qualms about his own twofold division are at last set at rest."* Whately geeft het volgende criterium voor deze scheiding: *'In every Fallacy, the Conclusion either does, or does not follow from the Premises. Where the Conclusion does not follow from the Premises, it is manifest that the fault is Reasoning, and in that alone; these, therefore, we call Logical Fallacies, as being properly, violations of those rules of Reasoning which it is the province of Logic to lay down'* (Hamblin, 1970, p. 170).

Het belangrijkste wat men, volgens Hamblin, van Whately kan leren zijn enkele feiten over de plaats van argumenten "ad" in praktische argumentaties.

Als men naar een conclusie toewerkt, is het belangrijk te weten waar de aanname staat en aan welke zijde de bewijslast ligt. Pogingen de bewijslast te verschuiven, bestaan sinds Aristoteles. De argumenten 'ad ...' zijn allen tegenovergesteld van het argumentum ad rem of argumentum ad iudicium. Zij hebben geen betrekking op de zaak zelf, maar proberen de bewijslast te verschuiven. Volgens Hamblin is deze suggestie "excellent and interesting", een die uitwerking verdient.

Hier aangekomen zegt Hamblin: *"Our history has been brought almost as nearly up to date as it is profitable to bring it"* (p. 175). Hiermee eindigt het eerste deel van het boek.

Hamblin's vijfde hoofdstuk: 'The Indian Tradition'.

De logische traditie in India liep parallel met de Westerse gedurende de klassieke oudheid en de middeleeuwen. Daarna vormt de Islam een waterscheiding tussen de twee culturen, aldus Hamblin. Er zou een invloed van Aristoteles kunnen bestaan via de oude handelsroutes, maar er zijn ook aanwijzingen dat die invloed er niet is geweest. Andere mogelijkheden zijn dat zowel de klassiek Griekse logica als die uit India een gezamenlijke –onbekende- stamvader heeft of dat een debat over formele logica per definitie tot een intellectuele cultuur moet horen en dat uit een dergelijk debat logischerwijs een soortgelijke uitkomst moet komen.

Hamblin maakt deze uitstap in de hoop bij de Indische traditie een onderliggende theorie voor drogredenen te vinden. Deze hoop bleek ijdel. Zowel in de Westerse als in de Indische traditie hebben zich soortgelijke ontwikkelingen voorgedaan op het gebied van logica. Vanwege het ontbreken van cruciale verschillen, voert verdere uitwerking van de Indische traditie te ver voor deze thesis.

Hamblin's zesde hoofdstuk: 'Formal Fallacies'.

Hamblin gaat in dit hoofdstuk aan het werk met formele drogredenen.

Vanaf dit hoofdstuk laat Hamblin de geschiedenis voor wat zij is en gaat hij zich wijden aan een analytisch logische, ofwel systematische benadering. Er komt daardoor steeds meer technische (formele) Logica aan de orde die zich niet laat samenvatten. Ik probeer steeds "de moraal van het verhaal" weer te geven.

De drogredentraditie is als een veenbrand, soms schijnbaar verdwenen, maar dan weer ergens de kop op stekend. Kennelijk is er dus een belangrijke kern. Onderzocht moet worden welk deel van de traditie bewaard moet worden. Hamblin vindt niet dat er behoefte is aan een nieuwe theorie gebaseerd op het oude en er is zeker geen behoefte aan een nieuwe classificatie, omdat er van beide genoeg zijn.

In dit hoofdstuk probeert hij eerst een algemene en beknopte theorie over drogredenen af te leiden uit traditionele formele studies. Dat lijkt niet te lukken. Daarom zal hij vervolgens bezien of hij formele analyses van specifieke drogredenen, uit de traditionele lijst die min of meer in formele termen gesteld zijn of binnen formele theorieën getrokken kunnen worden, voor dat doel kan creëren (p. 193).

Probleem is dat formele logica aangeeft of je gerechtvaardigd bent om een bepaalde conclusie te trekken, waar een drogreden een geldig argument lijkt, maar het niet is. Een drogreden, zoals " p impliceert p ", kan dus volgens de regels van de formele logica geldig zijn. Formele logica handelt over de vorm en niet over de inhoud of de context van een argument.

De term *formele drogreden* komt van Whately. Hij sloeg een brug tussen de geschiedenis en het heden met zijn aan syllogismen gebonden theorie. Hij maakte een regelset voor syllogismen:

- 1 *Every syllogism has three, and only three, terms.*
- 2 *Every syllogism has three, and only three, propositions.*
- 3 *The middle term must be distributed at least once.*
- 4 *No term must be distributed in the conclusion which was not distributed in one of the premises.*
- 5 *From (two) negative premises you can infer nothing.*
- 6 *If one premiss is negative, the conclusion must be negative* (Hamblin, 1970, p. 196 197).

Hiermee kan bepaald worden of een syllogisme 'geldig' is, maar het is ook een definitie van wat een formele drogreden is en het geeft, door de nummering, een classificatiesysteem voor formele drogredenen. Whately gebruikt het volgende voorbeeld:

Licht is tegengesteld aan duisternis

Veren zijn licht, dus

Veren zijn tegengesteld aan duisternis.

Feitelijk duidt het eerste 'licht' iets anders aan dan het tweede 'licht'. Aldus lijkt de eerste regel te worden overtreden, doordat er vier termen lijken te zijn, maar het gaat om één woord dat in twee betekenissen wordt gebruikt, dus dubbelzinnigheid.

Aldrich heeft aan de lijst van Whately toegevoegd: '*If the middle term is ambiguous, nothing follows*' en '*An undistributed middle term is ambiguous*' (Hamblin, 1970, p. 198).

Hamblin prijst de pogingen van Whately en Aldrich maar vindt dat zij geen algemene beknopte theorie van formele drogredenen geven: de theorie beperkt zich immers tot de syllogistiek.

Aristoteles kwam al met de doctrine van de zeven logische relaties tussen paren proposities. Hij onderscheidde contradictie van contrariteit. Bij de eerste is de ene propositie een directe en volledige ontkenning van de andere propositie. Contrariteiten kunnen niet beide waar zijn, maar wel beide onwaar. De andere vijf zijn: gelijkwaardigheid, superalternatie, subalternatie, subcontrariteit en indifferentie. Deze doctrine heeft slechts een uiterst beperkte betekenis voor de drogredenen (Hamblin, 1970, p. 203 e.v.).

Het is Hamblin niet mogelijk gebleken een algemene en beknopte theorie over drogredenen af te leiden uit de traditionele formele logica. Kan er dan een analyse worden gevonden van een specifieke drogreden binnen de traditionele en orthodoxe (moderne)formele gevolgtrekkingtheorieën?

Bij vrijwel iedere poging die door Hamblin in de rest van dit hoofdstuk ondernomen wordt, blijkt steeds dat men ofwel uiteindelijk buiten het bereik van de formele logica treedt, ofwel geen recht kan doen aan de drogredenen zoals ze werden opgevat.

Hamblin's zevende hoofdstuk: 'The Concept of Argument'.

Het concept van argumenten wordt onder de loep genomen.

Een drogreden is een bedrieglijk argument. Het concept van argumenten hoort bij de logica, maar is niet vaak onderzocht.

Een drogreden kan binnen de logische traditie uit ware beweringen bestaan, zolang zij in de juiste vorm verschijnen, ofwel zolang zij een argument uitdrukken dat geldig lijkt maar het niet is (Hamblin, 1970, p. 224).

Het hoofdstuk valt in twee delen uiteen. Het eerste deel handelt over overpeinzingen ten aanzien van de aard van argumenten. Vervolgens beziet Hamblin de criteria die argumenten waarderen. Hij onderscheidt daarbij alethische criteria (criteria die op de waarheid betrekking hebben), epistemische criteria (die op kennis betrekking hebben) en dialectische criteria (die op stellingname in een debat betrekking hebben). De juiste wijze om een argument te beschouwen is de dialectische wijze, volgens Hamblin. Het gaat om acceptatie bij de beoordeling van argumenten.

Hamblin onderzoekt in dit hoofdstuk aan de hand van drie vragen het concept van de argumenten.

- 1) Hoe kunnen we een drogreden vaststellen of vastleggen?
  - a. Bijvoorbeeld bij het argument ad hominem wordt vaak ter verdediging gezegd dat het geen argument betreft, maar slechts een opmerking is.
  - b. Bij 'begging the question' wordt er verdedigd met te zeggen dat het geen argument is, maar een verklaring.
- 2) Bestaat er zoiets als inductieve geldigheid?

- a. Vaak formuleren we in de zin van: 'daarom is het een redelijke conclusie dat....', om een dergelijke formulering een argument te noemen gaat behoorlijk ver.
- 3) Is niet ieder geldig argument 'begging the question'?
  - a. Om bij een conclusie te komen, moet je met een premisse starten. Als het argument valide is, moet de premisse al sterk zijn. Door de waarheid van de premisse aan te nemen, neem je al een voorschot op de conclusie.

Volgens Hamblin (p. 228 e.v.) zijn we van het derde probleem af, als we ons rekenschap geven wat een argument is. Argumenten zijn vaak niet af te breken in premissen en conclusies, er zijn ook nog intermediaire stellingen. Een argument is geen implicatie. Argument is ook niet synoniem met 'geldig argument'. Een geldige implicatie is een noodzakelijke conditie voor een geldig argument, maar geen noodzakelijke conditie voor een argument. Er zijn omstandigheden waarin we geaccepteerde inferentieprocessen – zoals de overtuiging dat een argument niet geldig kan zijn als de conclusie de premisse tegensprekt – moeten loslaten.

Hamblin wil niet suggereren dat logici hun nederlaag moeten erkennen en hun zoektocht naar een paradoxvrije theorie over deductie van drogredenen moeten staken, maar ongeacht het resultaat van die zoektocht zijn er diverse criteria over de waarde van argumenten die conflicteren. Soms moeten die argumenten dan vervallen of er moet een beslissing genomen worden waarin het ene argument boven het andere wordt gesteld. De theorie over argumenten komt zo naast die van de formele logica te staan.

Vervolgens geeft Hamblin aan op basis van welke criteria argumenten worden gewaardeerd. Een goed argument ondersteunt zijn conclusie. Hij geeft de volgende opsomming, te beginnen met de aletische criteria (p. 233 t/m 238):

- 1) De premissen moeten waar zijn;
- 2) De conclusie moet door de premissen geïmpliceerd worden;
- 3) De conclusie moet redelijk direct uit de premissen volgen;
- 4) Soms moeten premissen worden aangevuld met wel bedoelde, maar niet benoemde delen.

Johnson (Johnson, 1990, p. 274) vindt dat, datgene wat Hamblin als een aletische probleem schetst, eerder een dialectisch probleem of zelfs een semantische kwestie is. De voorbeelden die Hamblin gebruikt, bewegen ons van aletische naar epistemische criteria. Johnson vindt het door Hamblin gebruikte voorbeeld fout en heeft daar gelijk in. Echter het gebruik van voorbeelden kan al snel tot 'secundum quid' leiden, voor mij een reden om het gebruik van voorbeelden te beperken.

Hamblin vervolgt met een verbetering van deze opsomming in de vorm van epistemische criteria (nummering conform die van Hamblin) (p. 236 e.v.).

- E1 Van de premisse moet bekend zijn dat zij waar is (in plaats van 1);
- E2/E3 De conclusie moet overduidelijk uit de premissen volgen (in plaats van 2 en 3);
- E4 Onuitgesproken premissen moeten zodanig zijn dat zij *vanzelf spreken* (in plaats van 4);
- E5 De conclusie moet zodanig zijn dat, indien het argument ontbreekt, er aan getwijfeld wordt;

Hamblin vindt de aletische - en epistemische criteria deels te sterk en deels niet noodzakelijk. Zowel aletische als epistemische criteria staan buiten de praktijk van het redeneren, zij veronderstellen alwetendheid en zijn daardoor ongepaste criteria. Vanwege dit te sterke karakter, volgt nog een verzwakking:

- P1 De premissen moeten in redelijkheid waarschijnlijk zijn (in relatie met E1);
- P5 De conclusie moet a-priori minder waarschijnlijk zijn dan de premissen (in relatie met E5).

'... my statement that so-and-so is true is simply a statement of what I accept (p. 243).

De logicus heeft niet tot taak een verklaring als waar of een argument als geldig te bestempelen.

Hamblin gaat de waarderingscriteria nog eens aanpassen en noemt ze nu 'dialectische criteria':

- D1 De premissen moeten geaccepteerd worden;
- D2/D3 De overgang van premissen naar conclusie moet van een geaccepteerde vorm zijn;
- D4 Onuitgesproken premissen moeten zodanig zijn dat hun ontbreken geaccepteerd wordt;
- D5 De conclusie moet zodanig zijn, dat deze bij het ontbreken van het argument niet geaccepteerd wordt (p. 245).

Hamblin neemt een voorschot op wat zijn logische criticasters kunnen opwerpen, als zij stellen dat hij geldigheid slechts vervangt door acceptatie, door te stellen dat een praktisch argument verschillende doelen kan hebben.

Hamblin besluit het hoofdstuk met de eerste drie vragen in omgekeerde volgorde te beantwoorden. Ieder argument is 'begging the question', Sextus Empiricus wilde met die stelling slechts bewijzen dat kennis onmogelijk is. Mill wilde deductie vernietigen als bron van kennis. In beide gevallen gaat het om epistemische kwesties en beiden gaan voorbij aan de 'alethische' conceptie van een argument. *A question-begging argument has frequently been defined as one whose premisses are at least as much in need of proof as its conclusion, and this is precisely the kind of argument that is ruled deficient by criteria (E5) and (D5), which have no correlates in the alethic set. So long as we are using one of these more sophisticated sets of criteria, the truth is not that all good arguments are question-begging, but that none are* (p. 247).

De tweede vraag over de deductie wordt als volgt besproken. Formele geldigheid is geen garantie voor geldigheid of omgekeerd. Een argument valt niet uitsluitend te classificeren als deductief of non-deductief. Argumenten zijn meer dan een inferentieschema. Deductie levert geen absolute zekerheid. Het is een misvatting dat een goed deductief argument dwingt tot acceptatie van een conclusie. Het bestaan van verschillende argumentvormen is een deel van het probleem, waarmee de logicus moet leren omgaan.

Van het eerste probleem vraagt Hamblin zich af of het wel een probleem is. Wat moet een mens doen tegen irrationelen die hun irrationaliteit ook nog eens niet willen toegeven?

Er is geen Koninklijke weg naar succes in praktische dialectiek. Bovendien zijn er geen argumenten die kwesties voorgoed afhandelen, ze kunnen altijd heropend worden.

Hamblin's achtste hoofdstuk: 'Formal Dialectic'.

In dit hoofdstuk wordt de formele Dialectiek beschouwd.

Drogredenen kunnen op twee manieren niet formeel zijn. Ze kunnen op formele ongeldigheid berusten of ze kunnen bestaan uit argumenten die hoewel formeel ongeldig, zodanig zijn dat er geen mogelijk (vals) formeel principe is wat de schijnbare geldigheid verstrekt. Om deze zaken te onderzoeken moeten de grenzen van de formele logica worden opgerekt.

Dialectiek kan beschrijvend of formeel bestudeerd worden. In het eerste geval kijken we naar de regels en conventies die in de werkelijke discussies worden toegepast. Bij de tweede vorm zetten we een systeem van regels op, volgens welke de dialogen dienen plaats te vinden. Hierdoor kunnen we ook twee 'talen' onderscheiden, de objecttaal die gesproken wordt in dialogen en de regel-taal die in het systeem wordt gebruikt.

Een systeem is regelconsistent als contradicties binnen het systeem zijn uitgesloten. Een systeem is semantisch consistent als het voor sprekers onmogelijk is contradicties te uiten. Hamblin maakt duidelijk wat hij bedoelt aan de hand van het voorbeeld van 'The Obligation game'. Het systeem van

dit spel is regelconsistent. Het spel wordt gekenschetst door het principe: *'From the possible nothing impossible follows'* (p. 262).

Hamblin stelt niet compleet te willen zijn in de discussie over dialectiek. Er blijven ongelukkige mogelijkheden over zelfs als we de strengste regels toepassen. We kunnen niet alles in regels vatten met uitsluitend dialectische middelen. (p. 275).

Formalisering van de conventies van het Griekse debat is uiterst lastig en Hamblin gaat het niet tot in detail proberen. Het Griekse spel uit de vroege dialogen van Plato leek op de *Obligaciones* uit de middeleeuwen (Hamblin, 1970, p. 276). De vragensteller heeft geen eigen stelling en accepteert, binnen de grenzen van de *logica*, wat degene die antwoord geeft, stelt (p. 277). Bij de Grieken moest iedere vraag volledig uitgewerkt worden en mocht geen vraag onbeantwoord blijven (p. 278). Het is de taak van de vrager om te ontcrachten wat de antwoorder zegt. Deze bewijslast leidt tot de realisatie van *'begging the question'* in haar volledige betekenis (p. 279).

Hamblin besluit het hoofdstuk door de opgave, drogredenen in formele *logica* te vatten, te vergelijken met schaken, waarbij het logisch perfecte spel de capaciteit van de beste computer te boven gaat (*geschreven in 1970!*) (p. 282).

Hamblin's negende hoofdstuk: 'Equivocation'.

Dit laatste hoofdstuk behandelt de dubbelzinnigheid.

De controle over een dialoog is in handen van de deelnemers. Er dient wel enige overeenstemming over de te volgen procedures te zijn; maar we kunnen geen wetgeving uitvaardigheden tegen al het mogelijke misbruik van dialectische procedures (Hamblin, 1970, p. 283).

Logica kan slechts een loopjongen zijn bij het maken van regelgeving voor het debat (Hamblin, 1970, p. 284). Het zou in principe mogelijk gemaakt moeten worden, zoals Bentham wenste, dat de dader van een drogreden wordt begroet met tientallen stemmen die roepen *"Stale! Stale! Fallacy of Authority! Fallacy of Distrust!"* enzovoorts (Hamblin, 1970, p. 284).

Als we de funderingen van de dialectiek bloot willen leggen, moeten we de dialectische regels zelf de kans geven te bepalen wat een uitspraak is, wat een vraag, enz.

De thesis die Hamblin aanhangt, is dat alle eigenschappen van linguïstische entiteiten dialectisch zijn, in de zin dat zij te bepalen zijn uit het brede patroon van hun gebruik (p. 285).

Als de betekenis van een zin of een term gezien wordt als buitenlinguïstische entiteit, dan is een dubbelzinnigheid in beginsel de associatie van een enkele zin of term met twee of meer van dergelijke entiteiten in plaats van één. Hamblin houdt het voor fictie dat de betekenisvraag geïsoleerd kan worden van die van dialectische eigenschappen (p. 286).

De meest voor de hand liggende manier om uit te vinden wat iemand bedoelt, is het hem te vragen. Dit dialectisch betekenis criterium formuleert Hamblin als volgt: *'What a person means by his utterances is what he tells or would tell you he means if asked'* (p. 287).

Het moet duidelijk zijn dat er gevallen zijn waarin wat iemand bedoelt, niet is wat hij zegt dat hij bedoelt (p. 289).

Hoe kunnen we onderscheiden dat een bepaald woord meerdere betekenissen heeft? In sommige gevallen is dat simpelweg duidelijk uit het gebruik. Zoals bij een (zit)bank en een (spaar)bank. Bij een dubbelzinnigheid moeten we allereerst het bestaan van een ongeldig argument aannemen, gebaseerd op een verschuiving in de betekenis en vervolgens dat de gebruikers van dat ongeldige argument ofwel zichzelf bedriegen ofwel anderen willen bedriegen door hen te laten denken dat het argument geldig is. Een dubbelzinnigheid kan echter zowel grof (platvloers) als subtiel zijn. Door de eerste soort worden alleen onnozelen bedrogen. Zij zijn niet van belang (Hamblin, 1970, p. 292).

Na analyse kunnen we niet blijven volhouden dat iemands gebruik van de taal bepaalt wat hij bedoelt met zijn woorden. Feitelijk is de hele kwestie over een dialectische theorie over waarheid en onwaarheid open. Het simpelste bewijs dat een argument ongeldig is- en dus wellicht dubbelzinnig- is demonstreren dat de premissen waar zijn en de conclusie onwaar. Dialectische overwegingen bevatten echter dergelijke testen niet omdat zij geen criteria over waarheid of onwaarheid bevatten, tenzij voor een zeer beperkt deel van onze uitspraken (Hamblin, 1970, p. 293).

Wij veronderstellen zelden dat een woord dubbelzinnig is, totdat we door of met dat woord in problemen komen (Hamblin, 1970, p. 294).

Veel van wat hier gezegd is, is reeds door Sextus geïmpliceerd in zijn kritiek op het concept van de drogreden. Voor Sextus hadden zelfs eigennamen geen betekenis los van de context. Hij maakte dat duidelijk met het voorbeeld van de twee slaven met dezelfde naam. Als er slechts één aanwezig was, was het noemen van de naam geen probleem, maar als beiden aanwezig waren, was een toelichting noodzakelijk (Hamblin, 1970, p. 296).

Formele logica kan haar eigen toepassing niet formaliseren, slechts achteraf kan bepaald worden of een inferentie ongeldig is (Hamblin, 1970, p. 298). In uitdrukkingen zal er dus verhullend taalgebruik moeten worden toegepast, waarbij iets gezegd wordt als: "het lijkt dat deze inferentie geldig is, of, aannemend dat ik gelijk heb in mijn denken dat P waar is en Q onwaar, moet er iets fout zijn met deze inferentie, maar ik ben niet in staat aan te geven wat dat 'iets' is" (p. 299).

Wij kunnen het woord 'dubbelzinnig' begrijpen, slechts door in te zien dat het geen descriptieve term is, maar eerder een die gebruikt wordt om bepaalde procedurele punten te maken. 'Dat is dubbelzinnig' beschrijft geen uitspraak, maar maakt er bezwaar tegen (Hamblin, 1970, p. 301).

Niemand zal dubbelzinnigheid begrijpen, zolang hij denkt dat woorden hun betekenis permanent behouden, of denkt dat het zijn taak is daar voor te zorgen.

De weg naar begrip van dubbelzinnigheid, is het begrip van de aanklachten van dubbelzinnigheid. Daarom is het ontwikkelen van een theorie over aanklachten, tegenwerpingen of regels een eerste stap (Hamblin, 1970, p. 303).

Het ontwikkelen van een theorie blijft noodzakelijk.

Slot

Hamblin wilde de traditionele opsommingen over drogredenen vervangen door een meer theoretische onderbouwing. Dat is hem niet gelukt. Hij heeft niet de theorie voor drogredenen gepresenteerd. Hij eindigt immers met te stellen dat de ontwikkeling van een theorie noodzakelijk blijft. Mede door het bewandelen van veel zijpaden, zijpaden waarmee hij wel zijn enorme belesenheid en feitenkennis illustreert, laat Hamblin de opzet van het geheel tot op het einde duister.

Hamblin is bovenmatig gecharmeerd van Aristoteles. Hij voert slechts één echte tegenstander aan, Petrus Ramus. Hij lijkt een ambivalente houding in te nemen tegenover Bentham. Enerzijds doet hij diens 'Book of Fallacies' af als te specialistisch maar op andere momenten lijkt hij hem juist te prijzen. Feit is dat of Hamblin het nu erkent of niet, hij dichterbij het gedachtegoed van Bentham staat dan hij toegeeft. Beiden hebben een oud onderwerp weer op de agenda gezet, door een poging te doen het gat tussen Aristoteles en de moderne tijd ten aanzien van drogredenen te vullen.

Hamblin beschrijft oneindig veel zaken in zijn boek om vrijwel alle benaderingswijzen vervolgens gefundeerd te bekritisieren. Hij beperkt zich in zijn boek echter niet tot kritiek, hij probeert er ook iets aan te doen. Na een historisch overzicht komt hij met belangrijke eigen bijdragen over verdergaande theorievorming op het gebied van drogredenen. Daarbij legt hij de nadruk op het belang van de discussiecontext en van dialoogregels. Onder de naam *formal dialectic* introduceert hij een aantal formele modellen voor discussie. Hamblin's boek vormt in de twintigste-eeuwse drogredentheorie het grote keerpunt dat aanleiding heeft gegeven tot een hernieuwde belangstelling en tot voortgezet onderzoek (Krabbe, 1996, p. 2 en 3). Krabbe bedoelt hier mogelijk het drogredendiscours, want naar mijn bescheiden mening bestaat er [nog] geen drogredentheorie. Het grote probleem, drogredenen in een toetsbaar model ter verklaring van waarnemingen van de werkelijkheid (een gangbare definitie van theorie) te vangen, is tot nu toe, bij mijn weten, niet gelukt, ondanks alle pogingen van Hamblin. *Fallacies* blijft wel de aanzet tot hernieuwd onderzoek en voortgezette belangstelling.

Drogredenen zijn discussiezetten waardoor de oplossing van een geschil wordt verhinderd of bemoeilijkt. (Krabbe, 1996, p. 7)

Wij staan allen voortdurend bloot aan een bombardement van overtuigingspogingen. Het is niet verstandig, en niet bevorderlijk voor onze overlevingskansen om ons in alle gevallen ook te laten overtuigen (Krabbe, 1996, p. 12).

Deze twee regels van Krabbe vatten mijn gevoel over drogredenen na mijn worsteling met Hamblin aardig samen. Met Hamblin besluit ik met te stellen dat de ontwikkeling van een theorie nog steeds noodzakelijk is. Dit impliceert echter tevens dat de doelstelling van Hamblin door hem niet is gehaald.

1 Bibliografie

- Bentham, J. (1824). *The book of fallacies: from unfinished papers of Jeremy Bentham (1824)*.
Opgeroepen op 12 27, 2011, van Internet archive:
<http://www.archive.org/details/bookoffallaciesf00bent>
- De Rijk, L. (1981). *Middeleeuwse wijsbegeerte, traditie en vernieuwing* (tweede herziene druk ed.).
Assen: Van Gorcum.
- Hamblin, C. (1970). *Fallacies*. London: Methuen & Co Ltd.
- Johnson, R. H. (1990). Acceptance Is Not Enough: A Critique of Hamblin. *Philosophy and Rhetoric, Vol 23, No. 4*, 271 t/m 287.
- Krabbe, E. C. (1996, oktober 1). *Wat Is Eigenlijk Een Drogreden*. Opgeroepen op maart 29, 2012, van
<http://redes.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/1996/e.c.w.krabbe/krabbe.pdf>
- Nabuurs, J. &. (z.j., 3 4). *Francis Bacon*. Opgeroepen op 3 4, 2012, van Humanistische canon:
http://www.humanistischecanon.nl/wetenschappelijke_revolutie/francis_bacon
- Stoop, B. (onbekend, onbekend onbekend). *Er zijn allerlei types drogredenen die niet waar zijn*.
Opgeroepen op 12 31, 2011, van Animal freedom:
<http://www.animalfreedom.org/paginas/opinie/drogredenen/types.html>
- Van Eemeren, F., & Grootendorst, R. (2002). *Dat heeft u mij niet horen zeggen*. Amsterdam:
Rozenberg publishers.